

Opleiding leraren door versnippering bedreigd

Door de geringe belangstelling van studenten wordt de capaciteit van de universitaire lerarenopleidingen maar voor de helft benut. Versplintering, extreme kleinschaligheid en inefficiëntie zijn het gevolg. De universiteiten willen de opleiding nu op een andere leest schoeien.

- Henk Donkers

7 januari 1993

Na lang wikken en wegen besloot de vorige minister van onderwijs, drs. W.J. Deetman (CDA), dat de eerstegraads lerarenopleidingen op de universiteiten moesten worden gehandhaafd. Net als onderzoekers (aio's en oio's) moesten leraren na het doctoraalexamen worden opgeleid. Om toegelaten te worden moesten studenten die leraar willen worden vóór het doctoraalexamen een oriënterend programma volgen van twee maanden.

De lerarenopleiding ging veertien maanden duren in plaats van vier en werd inhoudelijk beter. De leraren-in-opleiding (LIO's) moeten op een practicumschool het lesgeven in de vingers krijgen en daarnaast op de universiteit worden geschoold in vakdidactiek en onderwijskunde. De stages op de scholen duren veel langer dan vroeger en zijn veel intensiever. In plaats van 60 uur moeten LIO's 250 uur stage lopen en ten minste 120 uur lesgeven. Op het laatst moeten ze enkele weken alleen voor de klas staan.

Zoals blijkt uit het Visitatierapport Universitaire Lerarenopleiding, dat de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) in november uitbracht, zijn opleiders, scholen, studenten en pas afgestudeerden tevreden over de kwaliteit van de opleiding. Maar dat betekent niet dat het storm loopt op de opleiding. Vorig jaar kwamen er 518 studenten voor de duizend beschikbare plaatsen. De jaren ervoor en ook dit jaar zijn het er nog minder. Het is zelfs vaak voorgekomen dat er geen enkele belangstellende was voor een bepaald vak (terwijl de universiteit er wel een docent voor had aangesteld).

Het is dan ook niet vreemd dat staatssecretaris J. Wallage (PvdA) - op zoek naar mogelijkheden om te bezuinigen - een andere financieringswijze heeft bedacht. Niet langer wil hij bij voorbaat 9,1 miljoen gulden betalen voor duizend opleidingsplaatsen, los van de vraag of die ook bezet worden. De opleidingscapaciteit wil hij verlagen tot vijfhonderd plaatsen en de rijksbijdrage tot 4,1 miljoen gulden.

Tekortvakken

Door de dalende belangstelling voor het beroep van leraar zijn er voor veel schoolvakken tekorten aan docenten ontstaan. Wiskunde, natuurkunde, scheikunde, bedrijfseconomie en algemene economie waren het afgelopen jaar 'tekortvakken'. Duits is daar dit jaar aan toegevoegd. Om de vacature nood te lenigen heeft Wallage voor deze vakken een aparte regeling getroffen: een student geeft zelfstandig les en krijgt daarvoor als leraar betaald. Daarnaast krijgt hij een aangepaste opleiding. Echt veel zoden heeft deze zogenaamde faciliteitenregeling nog niet aan de dijk gezet. Voor wiskunde zijn jaarlijks 160 docenten nodig, er worden dit jaar 57 opgeleid (vorig jaar slechts 34). Bij natuurkunde zijn er ook 160 nodig, daar zijn er maar 32 in opleiding (vorig jaar 25).

Studenten mogen tevreden zijn met de betere beloning die ze hierdoor krijgen, de visitatiecommissie is niet erg gelukkig met de faciliteitenregeling. Studenten worden ongetraind in het diepe gegooid, leerlingen krijgen een onervaren docent met weinig zelfvertrouwen en onvoldoende kennis en vaardigheden.

Bij de wiskunde-opleiding in Groningen heeft men echter positieve ervaringen opgedaan. Het 'traditionele' opleidingsmodel waarbij leraren in spé eerst op de universiteit allerlei

onderwijskundige en vakdidactische theorieën moeten aanhoren voordat zij zelf les mogen geven, heeft men overboord gezet en vervangen door training on the job. Leraren worden voor maximaal veertien uur door een school in dienst genomen en krijgen op de universiteit een opleiding die geënt is op de situatie die zij in de klas tegen komen. Behalve lesgeven leren de junior-leraren eigen lesmateriaal te maken en te testen, en praktijkproblemen te onderzoeken. De combinatie van betaald werk en een praktijkgerichte opleiding blijkt aantrekkelijk te zijn. Bovendien verloopt de overgang naar een volledige baan soepeler en blijft de praktijkschok, waar veel leraren met 'traditionele' opleidingen last van hebben, uit.

Extreem kleinschalig

Een ander probleem is dat de huidige universitaire lerarenopleidingen worden gekenmerkt door wat de visitatiecommissie een 'extreme kleinschaligheid' noemt. Die zou het voortbestaan van de opleidingen zelfs bedreigen. Op elf universiteiten worden kleine aantallen studenten opgeleid in een groot aantal vakken. Zo zijn er op Universiteit van Amsterdam 67 mensen aangesteld voor de opleiding van gemiddeld 59 leraren in 21 vakken. Landelijk zijn 340 wetenschappelijk medewerkers verdeeld over 108 'opleidingen' bezig met de opleiding van vijfhonderd leraren. De gemiddelde taak bedraagt anderhalve dag per week. En dan hebben universiteiten uit eigen middelen nog flink moeten bijlappen om baantjes van meer dan een dag te creëren. Sommige doen dat, andere (nog) niet. Zo zegt de lerarenopleiding van de Katholieke Universiteit Nijmegen voor een 'adequate taakuitvoering' bijna anderhalf miljoen nodig te hebben. Van staatssecretaris Wallage kan men 325.000 gulden tegemoet zien. De rest moet bijgepast worden door het College van Bestuur of de faculteiten. Schaalvergroting en concentratie van opleidingen zijn volgens de visitatiecommissie dan ook onvermijdelijk.

De VSNU-werkgroep Toekomst Universitaire Lerarenopleiding kwam in december met voorstellen om de doelmatigheid en de kwaliteit van de opleiding te verhogen en opleidingen aantrekkelijker te maken. Wallages beleid om de opleidingscapaciteit te halveren wegens de huidige onderbenutting leidt volgens drs. J. Veldhuis, voorzitter van de werkgroep en van het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Utrecht, tot 'een structurele afbraak' en is 'uiterst kortzichtig'.

Zoals het ministerie van WVC de verantwoordelijkheid op zich neemt voor de opleiding van voldoende huisartsen, zo hoort volgens Veldhuis het ministerie van onderwijs en wetenschappen te zorgen voor voldoende, goed opgeleide leraren. Wallage gaat volgens Veldhuis uit van 'oude cijfers'. Ramingen die het Instituut voor Sociaal-wetenschappelijk onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant (IVA) in opdracht van het ministerie uitvoerde, laten bij een ongewijzigde in- en uitstroom vanaf 1996 tekorten zien voor nagenoeg alle vakken. Voor het jaar 2000 worden bij ongewijzigd beleid tekorten voorspeld die variëren van 105 docenten voor scheikunde tot 345 voor Nederlands, 300 voor Duits en 285 voor wiskunde. Alleen voor maatschappijleer en economie liggen geen tekorten in het verschiet. "Om dit grote onheil af te wenden", moet volgens Veldhuis de opleidingscapaciteit op duizend worden gehandhaafd. De overheid moet volgens Veldhuis het leraarschap weer zo aantrekkelijk maken dat de volle capaciteit benut wordt.

In de voorstellen van zijn werkgroep zijn positieve ervaringen met de faciliteitenregeling terug te vinden. "'Learning by doing, dat moet centraal staan in de opleiding", zegt Veldhuis. "'Leraren-in-opleiding moeten sneller aan het werk en vooraf minder theoretiseren." Bovendien vindt hij 250 uur stage en 120 uur lesgeven te weinig.

Aantrekkelijk maken

De werkgroep presenteerde ook een voorstel om de overstap naar het onderwijs vanuit andere beroepen aantrekkelijk te maken. De uitstroom naar andere sectoren is volgens Veldhuis nog steeds groter dan de instroom, maar het verschil wordt steeds kleiner. "'We hebben signalen die erop wijzen dat mensen willen overstappen naar het onderwijs. Hun moet je niet te veel in de weg leggen en niet verplichten tot een opleiding van een jaar", aldus Veldhuis.

Ook zou het onderwijs aantrekkelijker moeten worden voor aio's. "'Ze hebben weliswaar net een onderzoekersopleiding achter de rug, maar ze willen of kunnen niet allemaal verder in het wetenschappelijk onderzoek. Omdat ze al onderwijs hebben gegeven op de universiteit, kunnen ze toe met een kortere opleiding. Bovendien zou het goed zijn als er meer mensen op scholen kwamen werken die diepgaand met wetenschappelijk onderzoek zijn bezig geweest."

Om de doelmatigheid te vergroten wil Veldhuis de opleidingen concentreren op de universiteiten in Groningen, Nijmegen, Leiden, Utrecht en tweemaal Amsterdam. Daar moeten volgens hem sterke universitaire centra voor de lerarenopleiding komen. Andere universiteiten kunnen met deze centra overeenkomsten afsluiten.

De centra zouden contracten met scholen moeten afsluiten over de opleiding van nieuwe leraren, onderzoek en nascholing. Veldhuis wil krachtige, stevig ingebedde centra en - met een knipoog naar het visitatierapport, dat spreekt over ingewikkelde en zwakke structuren en "absurd hoge aantallen commissies" - geen ""vrijblijvende praat- en overleggroepen". De centra zouden een grote mate van zelfstandigheid moeten hebben en eigen hoogleraren moeten kunnen aanstellen. Volgens sommige juristen zijn dergelijke centra binnen de nieuwe Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW), die volgend jaar van kracht wordt, niet mogelijk. ""Dan moet de wet maar aangepast worden", vindt Veldhuis. ""De zaak is er belangrijk genoeg voor."